

PSIXOPATIYALAR (SHAXSNING BUZILISHLARI)

Ochilov Ulug‘bek Usmonovich

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti PhD.

Abdimuminov Oybek Shirinboy o‘g‘li

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

DKTF Psixiatriya fakulteti Ordinatori.

Nizamov Bahodir Abdusaitovich

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

DKTF Psixiatriya fakulteti Ordinatori.

Aliqulov Suxrob Umrzoq o‘g‘li

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

DKTF Narkologiya fakulteti Ordinatori.

Annotatsiya. Ushbu maqolada psixopatiya tushunchasi, uning turlari, kelib chiqish sabablari, tashxislash va davolash usullari yoritilgan. Shaxsning buzilishlari zamonaviy psixologiya va psixiatriya fanining dolzarb muammolaridan biri bo‘lib, bu buzilishlar insonning ijtimoiy moslashuviga, xulq-atvoriga, emotsional muvozanatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Maqolada shuningdek, psixopatiyaga chalingan shaxslarning tipologiyasi va ularni farqlash mezonlari bayon qilinadi.

Kalit so‘zlar: psixopatiya, shaxsning buzilishi, antisotsial xulq, psixologik muvozanat, shaxs tipologiyasi, ijtimoiy moslashuv.

Psixopatiya yoki shaxsning buzilishlari - bu shaxsiy xususiyatlarning chuqur deformatsiyasi bilan xarakterlanuvchi ruhiy holat bo‘lib, u jamiyatda qabul qilingan normalar va qoidalarni buzishga moyillik, empatiyaning yetishmasligi va xulq-atvorda qat‘iy og‘ishlar bilan namoyon bo‘ladi. Ushbu holat odatda bolalik yoki o‘smirlik davrida boshlanadi va butun hayot davomida davom etadi.

Psixopatiya atamasi ko‘pincha sotsiopatiya termini bilan sinonim tarzda qo‘llaniladi, chunki har ikkala tushuncha ham doimiy antisotsial xatti-harakatlar, empatiya yetishmasligi, pushaymonlik hissining yo‘qligi, shartaki yoki o‘zini ustun qo‘yuvchi (egoistik) xususiyatlar bilan tavsiflanadi.

Tarixiy jarayonda psixopatiya tushunchasiga oid turli xil ta‘riflar ilgari surilgan bo‘lib, ular ko‘pincha bir-biriga faqat qisman mos keladi yoki ayrim hollarda bir-birini inkor etuvchi jihatlarni ham o‘z ichiga oladi. Bu esa psixopatiya tushunchasining murakkab va ko‘p qirrali ijtimoiy-psixologik fenomen ekanligidan dalolat beradi.

Amerikalik psixiatr Hervey M. Cleckley o‘zining «Aql salomatligi niqobi» asari orqali ushbu tushunchaga chuqur ilmiy asos bergan. Uning yondashuvlari AQShda psixik

buzilishlar diagnostikasiga oid qo'llanmaning shakllanishiga muhim hissa bo'lib, ayniqsa, antisotsial shaxs buzilishi mezonlarining yaratilishiga turtki bo'lgan.

Vaqt o'tishi bilan, psixopatiyaga xos xatti-harakatlar diagnostik tizimlarda ham aks etdi. Jumladan, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) va Kasalliklarning xalqaro tasnifi (ICD)da «antisotsial shaxs buzilishi» hamda «dissotsial shaxs buzilishi» tushunchalari rasmiylashtirildi. Ushbu tashxislar psixopatiyaga oid ko'plab xususiyatlarni qamrab oladi.

Psixopatiya - bu klinik jihatdan rasmiy kasallik bo'lmasa-da, ruhshunoslar va psixiatrlarda chuqur o'rganilayotgan holatdir. Zamonaviy tasnifga ko'ra, quyidagi shaxs buzilishi turlari mavjud:

1. Antisotsial shaxs buzilishi
2. Nartsissistik shaxs buzilishi
3. Borderlayn shaxs buzilishi
4. Paranoid shaxs buzilishi
5. Obsessiv-kompulsiv shaxs buzilishi
6. Shizoid va shizotipal shaxs buzilishlari

Psixopatik buzilishi mavjud bo'lgan bemorlar, ayniqsa hissiy jihatdan beqaror va isterik shaxsiyatga ega bo'lganlar, ijtimoiy faoliyat va hayot sifati ko'rsatkichlari bo'yicha sezilarli chekinishlarga duch keladilar. Bunday shaxslar odatda ijtimoiy me'yorlardan og'ish qiladi, atrofdagilar bilan barqaror va ijobiy munosabatlar o'rnatishda qiynaladilar. Bu esa ularning ta'lim olish, ish faoliyati va kundalik hayotdagi moslashuvchanligini izdan chiqaradi.

Deviant xulq-atvorli o'smirlar uchun ijtimoiy moslashuv jarayonining boshlanish nuqtasi sifatida maktabga borish davri muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Ko'plab o'smirlar bu bosqichga to'laqonli tayyor emasligi sababli, ularning o'quv muassasalaridagi ijtimoiy va akademik faoliyati yetarli darajada shakllanmaydi. Ayniqsa, balog'atga yetish davri - 12-14 yosh oralig'ida mehnatga bo'lgan munosabat va ishlash salohiyatida keskin pasayish kuzatiladi.

Bunday shaxslar erta yoshdan boshlab jamiyatdagi ijtimoiy me'yorlarga zid ravishda harakat qilishga moyil bo'ladilar. Ular ko'pincha asotsial guruhlar ta'siriga tushib qoladilar, o'zlarini namoyish qilish vositasi sifatida tanani bezash, tatuirovkalar kabi tashqi atributlarga qiziqish bildiradilar. Bundan tashqari, ushbu guruh vakillarining taxminan 37 foizi tanalarida doimiy belgilar (tatuirovkalar)ga ega bo'lgan.

Psixopatiyaning beqaror turi bilan og'rikan shaxslarning ijtimoiy profili odatda ancha barqaror bo'ladi: ular orasida umumiy o'rta ta'limdan yuqoriroq darajada ta'lim olishga harakat qilganlar uchrab turadi, biroq oliy ma'lumotga erishish ulardan ko'pchilik uchun imkonsizdir. Natijada, ular ko'pincha malakasi past yoki vaqtinchalik ish joylarida mehnat qilishadi. Bu holat ularning kasbiy va shaxsiy rivojlanishini jiddiy cheklaydi hamda jamiyatdagi samarali ishtirokini susaytiradi.

Psixopatiyaning kelib chiqishida biologik, ijtimoiy va psixologik omillar o'zaro bog'langan. Asosiy omillar quyidagilar:

- Genetik moyillik
- Nevrologik o'zgarishlar (miya strukturasi va funktsiyasidagi buzilishlar)
- Bolalikdagi travmalar, suiste'mollar
- Rivojlanish muammolari
- Atrof-muhit va tarbiya omillari

Shuni ham aytish joizki, psixiatriya zamonaviy tibbiyotning muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, uning asosiy vazifalari turlicha va keng qamrovli hisoblanadi. Ularga quyidagilar kiradi:

Ruhiy kasalliklarning patogenezi tushunish □ ya'ni, ruhiy buzilishlarning paydo bo'lish va rivojlanish mexanizmlarini aniqlash va tahlil qilish;

Simptomatologiyani chuqur o'rganish □ ruhiy holat buzilishlarining alomatlari va ularning ko'rinish shakllarini tasniflash;

Sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash □ ya'ni turli psixik holatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklarni o'rnatish;

Diagnostika, davolash va profilaktika choralari ishlab chiqish □ mavjud davolash uslublarini takomillashtirish va yangi yondashuvlarni ishlab chiqish orqali bemorlarning holatini yaxshilashga xizmat qilish.¹

Xulosa qilib aytganda, psixopatiya shaxs rivojlanishidagi chuqur buzilish bo'lib, bu holat ijtimoiy hayotda salbiy oqibatlarga olib keladi. Shaxsning buzilishlarini erta aniqlash va mos psixologik yondashuv bilan bu muammolarni kamaytirish mumkin. Bunday buzilishlarga ega shaxslarga nisbatan ijtimoiy stigma emas, balki ilmiy asoslangan yondashuv zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- Mahmudova, G. (2021). «Shaxsning psixologik muammolari va ularni bartaraf etish usullari.» - O'zMU Ilmiy jurnali
- Karimov, B. (2022). «Psixopatiyaning ijtimoiy omillari va ularni psixokorreksiyasi» - Toshkent Psixologiya Jurnal
- Yusupova, M. (2020). «Shaxs buzilishlarining tipologiyasi va psixoterapevtik yondashuvlar» - Psixologik izlanishlar to'plami.

¹ Yusupova, M. (2020). «Shaxs buzilishlarining tipologiyasi va psixoterapevtik yondashuvlar» □ □ Psixologik izlanishlar to'plami.